

Znanje je moć (Ana Tasić, „Politika“)

Dramski tekst "Čitač" Fedora Šilija, nastao po motivima romana Bernarda Šlinka, kroz tri dela i trideset i pet prizora, hronološki ispisuje idejno slojevitu pripovest. U isto vreme melodramska, društveno-politička i filozofska, istorija odnosa između Hane Šmic i Mihaela Berga izazovno pokreće pitanja odnosa između ljubavi, strasti i braka, zatim odgovornosti i krivice, kao i posledica političkih zločina. Radnja se dešava od 1958. do 1976. godine, i prati razvoj ljubavnog odnosa između tridesetšestogodišnje Hane i petnaestogodišnjeg Mihaela, kroz koji se otkriva i njeno delovanje u nacističkim logorima, kao pripadnice Hitlerovih SS jedinica.

Reditelj Boris Liješević gradi vrednu predstavu prepoznatljivog rukopisa, stilizovanu, preciznu, ogoljenu i duboko emotivnu. Na preovlađujuće praznoj sceni nižu se prizori koji se povremeno pretapaju (scenografija Janja Valjarević, kostim Dragana Lađevac). Oni zanemaruju iluziju konvencionalnog scenskog realizma, prelazeći na stranu brehtovske uslovnosti koja izoštrava pažnju gledaoca. U takvoj minimalističkoj postavci, u epicentru je igra glumaca, koji su pažljivo i nadahnuto izvajali likove. Tokom cele predstave, Hanu i Mihaela igraju glumci koji predstavljaju samo njih, dok ostali nastupaju u nekoliko različitih uloga, u skladu sa stilizovanom postavkom. Marko Grabež delikatno igra Mihaela, od vremena mladalačke zanesenosti Hanom, do zrele ljubavi. U isto vreme je prkosan sin koji optužuje oca i celu njegovu generaciju za krivicu zbog ćutnje, omogućavanja zločina tokom Trećeg rajha. Mirjana Karanović je takođe sugestivno uobličila Hanu, usamljenu, tužnu ženu, koja sa Mihaelom pronalazi tragove radosti. Kao SS-ovka, ona nije suštinski monstrozna, nije proračunato učestvovala u užasima u logorima, već je to činila neosveščeno, zbog elementarnog neznanja, donekle otelotvorujući onu misao Hane Arent o banalnosti zla. A njena nepismenost, koju Mihael otkriva tek tokom suđenja, ima bitne metaforičke vrednosti – kao osnova za

neznanje, može se tumačiti kao izvor rađanja zla. Jer, znanje je oruđe u borbi protiv manipulacije i totalitarizma, ono omogućava razumevanje suštine, stvarne istine iza pojava (ne)istina. U vezi sa time je izuzetno izražajan, opojan, jarko simboličan prizor na kraju predstave, kada Hana, koja je konačno naučila da čita, leži sklupčano u položaju fetusa, u polici za knjige, među knjigama (šteta je što ovakvih scenskih rešenja nema više). Slobodan Boda Ninković igra sudiju i Mihaelovog oca, profesora filozofije koji je udubljen u svoje knjige i stoji po strani u porodičnim okvirima. U pomenutom sukobu sa sinom se odlučno brani idejom da osećanje kolektivne krivice ne treba shvatati kao teret, već kao zadatak obnavljanja ljudskosti. To su, inače, misli Karla Jaspersa, koje predstavljaju vrednu dramaturšku nadgradnju polaznog teksta. Ivan Tomić razigrano oblikuje Mihaelovog živahnog brata, zatim radnika GSP-a, kao i zatvorskog čuvara, Jadranka Selec je takođe uverljiva kao Mihaelova majka, Komšinica, Herta Grese i Irma Kunig, dok Milica Zarić verodostojno stvara likove Sofije, zanesene devojčice iz Mihaleove mladosti, i ćerke u sudskom procesu, svedoka iz Aušvica.

U razumevanju idejne složenosti predstave, važna je i njena intertekstualnost, odnosno značenja koja dubinski uspostavljaju književna dela koja Mihael čita Hani. Reč je o književnosti Čehova, Tolstoja, Homera, Lesinga, čija tragedija "Emilija Galoti", na primer, zauzima posebno mesto. Napisana u vremenu prosvetiteljstva (1772) koje je isticalo važnost razuma, obrazovanja, individualizma, ova građanska tragedija je bliska "Čitaču" zbog naglašene političnosti, upakovane u melodramske okvire. Dok Mihael Hani čita "Emiliju Galoti", u kojoj Lesing raspravlja o pitanjima umetnosti i morala, kritikujući apsolutizam tadašnje vlasti, u pozadini vrebaju posledice apsolutizma Hitlerove vlasti.

Kroz čitavu istoriju ljudskog roda, tirani su vodili narod u tragedije bez granica, manipulišući informacijama. Frensis Bejkon, praotac prosvetiteljstva, napisao je da je znanje moć, što je neprikosnovena istina, ključna u raskrinkavanju političkih laži. A danas je ona opet pod svetlima društvene pozornice, imajući u vidu globalnu proizvodnju laži, zloupotrebu činjenica i medijske obmane, kao i uzlete neonacizama.

Ana Tasić

Kritika je objavljena u Politici 29.10.2020. godine